

บทสรุปและขอเสนอแนะ

บทสรุป

การศึกษาเรื่องทัศนคติที่เกษตรกรมีต่อพ่อค้าคนกลางเปรียบเทียบกับสหกรณ์การเกษตร ในตำบลบางแพ ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น เราจะเห็นได้ว่าทัศนคติเกิดขึ้นจากลักษณะทางเศรษฐกิจ กับลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมควบคู่กันไปอย่างแยกออกจากกันไต่ยาก แม้ว่าโดยทั่ว ๆ ไป ลักษณะทางเศรษฐกิจจะแสดงให้เห็นเด่นชัดกว่าว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้เกษตรกรมีความสัมพันธ์และทัศนคติเป็นเช่นนั้น แต่ระดับความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจเองก็ขึ้นอยู่กับลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมอยู่ไม่น้อย

จากสภาพความเป็นอยู่ของสังคมชนบท เช่นตำบลบางแพซึ่งเป็นตำบลขนาดกลาง มีประชากร 8,180 คนนั้น เมื่อคุณเห็น ๆ เราอาจจะคิดว่ามีสภาพเช่นเดียวกับสังคมชนบทที่เกือบจะเป็นสังคมปิด อยู่อาศัยกันภายในแควงเพื่อนบ้าน ความรู้เรื่องภายนอกอาจมีน้อย ด้วยสภาพการคมนาคมที่ไม่สะดวกนัก แต่ตามข้อเท็จจริงแล้วบางแพเป็นตำบลที่เจริญไม่น้อย ด้วยลักษณะภูมิประเทศคือ ตั้งอยู่ในบริเวณที่มีทางหลวงจังหวัดเชื่อมจากอำเภอโพธาราม ผ่านอำเภอและตำบลบางแพไปสู่อำเภอดำเนินสะดวก สถานที่ราชการสำคัญ ๆ ของอำเภอบางแพ ก็ตั้งอยู่ในตำบลบางแพเกือบทั้งสิ้น และโดยเฉพาะผู้เป็นข้าราชการของอำเภอบางแพ ก็เป็นคนในระแวกตำบลบางแพไม่น้อย ด้วยลักษณะภูมิประเทศเช่นนี้ ชาวบ้านในตำบลบางแพ จึงมีการติดต่อกับสังคมภายนอกชุมชนของตนอย่างกว้างขวาง การรับรูข่าวสารเป็นไปโดยสะดวก นอกจากนั้นสภาพที่ตั้งของตำบล ซึ่งมีอาณาเขตติดกับตำบลอื่น ๆ เช่น ตำบลวังเย็น คอนใหญ่ หัวโพและวัดแก้วนั้น ก็ทำให้วงการข่าวสาร ความรู้และความเป็นไปของเกษตรกรได้กระจายกันไปในกลุ่มตำบลที่มีอาณาเขตติดต่อกันนี้ด้วย นอกจากสภาพภูมิประเทศแล้ว สภาพการคมนาคมก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้บางแพไม่มีลักษณะเป็นสังคมแคบหรือสังคมปิดตามที่ชุมชนในระดับตำบลน่าจะเป็น สภาพการคมนาคมที่เวลานี้คือการที่ตำบลบางแพเป็นที่ราบสูง มีการติดต่อกันโดยสะดวก ตั้งแต่การตัดถนนเชื่อมระหว่างหมู่บ้านต่อหมู่บ้าน

ซึ่งจัดทำโดยความร่วมมือของเกษตรกรเอง บริเวณที่ทำกินของเกษตรกรเกือบทั้งหมดจึงมีทางถนนตัดผ่าน โดยที่สภาพถนนนั้นเพราะแม้ในหน้าฝนก็ไม่ค่อยเป็นอุปสรรคในการเดินทางไปมา การติดต่อกับระดับตำบลก็มีถนนเชื่อมโยงถึงกันโดยตลอด ยิ่งถ้าเป็นการติดต่อกับอำเภออื่น ๆ หรือกรุงเทพแล้ว จะมีถนนชั้นดีที่ทำให้สามารถเดินทางไปถึงบางแห่งได้ตลอดเวลา และในทุกฤดูกาล โดยใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 2 ชั่วโมง โดยมีรถประจำทางผ่านเป็นประจำ เกษตรกรในตำบลบางแพเป็นจำนวนไม่น้อยจึงนิยมส่งบุตรหลานมาเรียนต่อในกรุงเทพ ด้วยการเดินทางเข้าไปเป็นกลุ่ม บุตรหลานของเกษตรกรส่วนมากจึงมีการศึกษาในระดับสูงกว่าเกษตรกร ซึ่งมีผลไปถึงการให้ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ แก่เกษตรกร ตลอดจนช่วยดูแลป้องกันผลประโยชน์ในการประกอบอาชีพ ให้แก่เกษตรกรอีกด้วย

เมื่อบางแพเป็นตำบลที่ไม่ลักษณะการค้าเน้นธุรกิจในด้านเศรษฐกิจการค้าขาย จึงไม่ถูกบีบคั้นด้วยสภาพแวดล้อมทางสังคมแต่อย่างใด นอกจากนั้นสภาพความเป็นอยู่ก็ไม่ได้แร้นแค้นนัก เกษตรกรจึงไม่ได้อยู่ในฐานะผู้เป็นเบี้ยล่างทางเศรษฐกิจ ด้วยลักษณะ

1. สภาพความเป็นอยู่ยากจน มีภาวะหนี้สิน
2. สภาพทางสังคมที่มีการติดต่อกายนอกร้อย
3. สภาพการคมนาคมไม่สะดวก

แต่เกษตรกรในตำบลบางแพมีลักษณะการค้าเน้นชีวิตและการประกอบอาชีพที่ทำให้มีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจในวงแคบ ได้ตามสมควรดังนี้

1. การดำเนินชีวิต แบ่งเป็น

ก. การศึกษา เกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้ในระดับประถมศึกษา 4 จะส่งเสริมให้บุตรหลานศึกษาต่อในชั้นสูงกว่าระดับประถมศึกษา จากการสำรวจในกลุ่มตัวอย่างจำนวน 135 ครัวเรือน พบว่าเกษตรกรถึง 50% มีบุตรหลานที่จบการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย และประกาศนียบัตรชั้นสูงหรือวิทยาลัยอาชีวศึกษาต่าง ๆ

ข. ขนาดของครอบครัวและการใช้แรงงานในทางการเกษตร ครอบครัวในตำบลบางแพจัดเป็นขนาดกลาง มีสมาชิก 5 คนต่อหนึ่งครอบครัวโดยเฉลี่ย แต่ที่ก่อให้เกิดปัญหาเรื่องแรงงานในการเกษตรมากที่สุด จะมีผู้ใช้แรงงานในทางเกษตรโดยเฉลี่ยเพียงครัวเรือนละ 3 คน ทำให้เกิดปัญหาเรื่องการขาดแคลนแรงงาน เกษตรกรเกือบจะทั้งหมด

จึงต้องมีรายจ่ายเป็นค่าจ้างแรงงาน ตลอดจนฤดูกาลเพาะปลูกและจัดเป็นรายได้ที่ไม่สามารถจะตัดทอนลงได้ ยิ่งถ้ามีโดยผลผลิตที่ค่าจ้างแรงงานก็สูงตามไปด้วย แนวโน้มในการขาดแคลนแรงงานนั้นจะสูงต่อไปในภายหน้า ด้วยเหตุที่บุตรหลานเกษตรกรมีการศึกษาสูง จึงไม่สนใจในการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม ถ้ามีการขาดแคลนแรงงานมากขึ้น เกษตรกรอาจหันมาใช้เครื่องจักรกลเป็นการชดเชยแรงงานที่ขาดไปได้

ค. สภาพสังคมและวัฒนธรรม เกษตรกรมีเครื่องให้ความบันเทิงและข่าวสารทั้งวิทยุและโทรทัศน์ จึงปรากฏว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้และความสนใจในเรื่องข่าวสารการเมืองเป็นอย่างดี รวมทั้งข่าวสารและการประกอบอาชีพต่าง ๆ ด้วย โดยทั่วไปนั้นหนังสือพิมพ์ไม่ค่อยได้รับความนิยมนัก เพราะเกษตรกรซึ่งมีความรู้ในระดับ ป. 4 และไม่เคยทำการฝึกฝนเลยเมื่อจบการศึกษาแล้ว การอ่านจึงเป็นสิ่งไม่แพร่หลายในตำบลนี้ ชาวสารหารราชการต่าง ๆ ที่เป็นสิ่งตีพิมพ์จึงไม่เข้าถึงเกษตรกรด้วยตัวเอง แต่ด้วยการกระจายข่าวของผู้ใหญ่บ้านหรือฟังจากเพื่อนบ้านเท่านั้น

ในด้านความสัมพันธ์และสภาพความเป็นอยู่ที่เป็นวัฒนธรรมโดยทั่วไป ของตำบลบางแพ้นั้นจะมีสภาพเช่นเดียวกับสังคมชนบททั่วไป คือมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดในกลุ่มระแวกใกล้เคียง ภาษาที่พูดใช้ภาษากลาง ไม่มีภาษาพื้นบ้านเป็นพิเศษ จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดคนนับถือศาสนาพุทธ เกษตรกรในหมู่บ้านทั้ง 11 มีความรู้จักคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี ด้วยความสัมพันธ์ทางเชื้อสายและการแต่งงานข้ามหมู่บ้านโดยทั่วไป เป็นต้น ชาวในหมู่บ้านหนึ่งจึงไปถึงอีกหมู่บ้านหนึ่งภายในเวลาอันรวดเร็ว การปกครองในหมู่บ้านนั้นใช้จารีตประเพณีมากกว่าอำนาจทางบ้านเมือง ผู้ใหญ่บ้านจะมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำชุมชนทั้งในด้านการบังคับบัญชาและฐานะทางเศรษฐกิจ ตลอดจนเป็นผู้ริเริ่มการพัฒนาหมู่บ้านในเรื่องต่าง ๆ เช่น สร้างถนน สร้างโรงเรียน พระสงฆ์ในสังคมบางแพ้นี้ แม้จะเป็นศูนย์กลางของความนับถือของเกษตรกร แต่ก็มีได้มีบทบาทในการต่าง ๆ ของหมู่บ้านมากกว่าด้านการศึกษา ซึ่งปรากฏว่าโรงเรียนในระดับประถมศึกษาเกือบทั้งหมดจะมีสถานที่ตั้งอยู่ในวัด ความเป็นอยู่โดยทั่วไปของชาวบ้านไม่แตกต่างกัน ด้วยนิยมปลูกบ้านเรือนอยู่ตามเส้นทางคมนาคมหรือริมทางน้ำ อาณาบริเวณบ้านของแต่ละคนไม่กว้างขวางนัก จะเป็นสถานที่

อยู่อาศัยจริง ๆ ส่วนที่ทำกินจะอยู่ไกลออกไป เกษตรกรบางคนจะมีที่ทำกินหลายแห่งไม่ติดต่อกัน กล้วยเหตุผลทางด้านการรับมรดกหรือเช่าที่ดินเพิ่มเติมเป็นต้น เกษตรกรโดยมากมีความขยันขันแข็ง ไม่นิยมเล่นการพนัน ถ้ามีเวลาว่างก็จะดูแลที่นาปลูกพืชหมุนเวียนและเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ การดำเนินชีวิตในสังคมจึงเป็นไปอย่างสงบ มีความเป็นอยู่พอสมควรแก่สภาพ ในกลุ่มตัวอย่าง 135 ครัวเรือน ไม่มีผู้ใดมีฐานะยากจนถึงกับเป็นลูกนาคเลย จะมีก็แต่การเช่าที่นาทำกิน ส่วนผู้มีฐานะดีมากนั้นก็มียูเพียงไม่กี่ราย ลักษณะความเป็นอยู่ทางสังคมและวัฒนธรรมของเกษตรกร จึงต่างไปจากความเป็นอยู่ของพ่อค้าชาวจีน ข้าราชการ ซึ่งนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณตลาดและที่ว่าการอำเภออย่างเห็นได้ชัด

ง. ภาวะหนี้สิน แมเกษตรกรจะมีฐานะความเป็นอยู่ดี แต่ก็มีจำนวนไม่น้อยที่ลู่ในภาวะหนี้สิน แต่เป็นหนี้สินระยะสั้นเสียเป็นส่วนมาก เงินกู้ประเภทนี้จะเป็นการกู้ตามฤดูกาลเพื่อเพาะปลูก และการส่งคืนจะทำกันปีละปี ดังนั้นเมื่อเกษตรกรได้แหล่งเงินที่ยุติธรรมคือสหกรณ์ การเป็นหนี้สินจึงไม่มีปัญหากระทบกระเทือนถึงด้านเศรษฐกิจ ในการที่จะต้องขายที่ดินไชนี้ ถ้าหนี้สินพอกพูนมากหรือตกเป็นเบี้ยล่างของพ่อค้าคนกลางดังเช่นในที่อื่น ๆ เราจึงอาจพิจารณาได้ว่า ภาวะหนี้สินของเกษตรกรในบางแพเป็นความฉลาดในการดำรงชีพของเกษตรกรประการหนึ่ง ที่สามารถเก็บเงินของตนไว้ใช้ในกิจการอื่น และอาศัยเงินกู้เป็นค่าใช้จ่าย ทำให้ไม่กระทบกระเทือนต่อความเป็นอยู่แต่อย่างใด ดังนั้นในเรื่องรายได้จึงไม่จำเป็นต้องเอาภาวะหนี้สินเป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจตัดสินใจ

2. การประกอบอาชีพ แบ่งเป็นในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ก. อาชีพหลักของเกษตรกรในตำบลบางแพ คือการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ซึ่งได้แก่การทำนาปีละหนึ่งครั้ง เมื่อว่างจากการทำนาหันจากการเก็บเกี่ยวและขายผลผลิตแล้ว เกษตรกรจะปลูกถั่วเขียวเป็นพืชหมุนเวียน ส่วนการเลี้ยงสัตว์นั้นนิยมเลี้ยงหมู ซึ่งจะเลี้ยงไว้ขายเมื่ออายุได้ 3 - 4 เดือน ซึ่งทำราคาให้แก่ผู้เลี้ยงเป็นอย่างดี สัตว์เลี้ยงที่นิยมเลี้ยงควบคู่ไปกับหมูโดยไม่นับว่า ซึ่งเลี้ยงกันเป็นสัตว์ใช้งานในการเพาะปลูกทุกบ้านแล้ว คือ ไก่ ซึ่งเกษตรกรนิยมเลี้ยงไว้ขายเช่นกัน

ข. อาชีพเสริม เท่าที่พบจากการสำรวจนั้น ถ้าเกษตรกรฐานะไม่สู้ดีอยู่ใน

สภาพผู้เช่าที่ทำกิน ก็จะมีอาชีพเสริมคือการรับจ้างแรงงาน ซึ่งจะเป็นรายได้ที่เป็นเงินสด เป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัวได้อย่างดี ด้วยอัตราค่าจ้างสูงถึง 30 บาทต่อวัน และการรับจ้างนั้นถ้าเป็นผู้ขยันขันแข็งก็จะมีรายได้ตลอดปี เพราะเกษตรกรจะต้องจ้างแรงงานตั้งแต่ การคราดไถ ปรับพื้นที่นา การดำกล้าหรือหว่าน การถอนหญ้าหรือการฉีดยาฆ่าศัตรูพืช การเก็บเกี่ยวและขนข้าวสู่ยุ้งฉาง และในเมื่อมีการปลูกถั่วเขียวก็จะมีกำรับจ้างปรับที่คืน และบำรุงพืช เช่น กั้นควย นอกจากการจ้างแรงงานในการเกษตร ยังมีการจ้างแรงงานในการส่งสินค้าในตลาด หรือต่างอำเภอที่มีการค้าขายกว้างขวางกว่าบางแพ เช่น ที่โพธาราม บ้านโป่ง เป็นต้น ถ้าเกษตรกรมีฐานะดีอาชีพที่นิยมกันมากก็คือนายหน้า หรือถ้าสนใจจะทำการค้าเอง ก็จะรวบรวมซื้อข้าวไวซายให้พ่อค้าเมื่อใดราคาดี นอกจากอาชีพนายหน้าเกษตรกรจะนิยมเปิดร้านชำ ขายของเบ็ดเตล็ดในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นอาชีพเสริมที่ทำรายได้ดีไม่น้อย

ค. ลักษณะในการประกอบอาชีพ แบ่งออกได้เป็น 2 ด้าน ดังนี้

1. ด้านแรงงาน ที่ดินในบางแพเป็นที่ราบสูง เกษตรกรจึงนิยมใช้วัวทำนาแทนควาย เกษตรกรจะใช้วัวเทียมคราดไถปรับพื้นที่นาเป็นส่วนใหญ่ ถ้าครอบครัวขาดแคลนแรงงานก็จะอาศัยการจ้างแรงงานคนมาช่วย ส่วนการจ้างเครื่องทุ่นแรง เช่น รถแทรกเตอร์ แม้จะเป็นที่นิยมกันโดยทั่วไป แต่ก็ไม่สามารถใช้กับที่นาได้ทุกแปลง เพราะบางแห่งที่นามีขนาดเล็กเกินไปและไม่ติดต่อกัน การจ้างรถแทรกเตอร์จะไม่คุ้มกับค่าไถหุ่ยในการใช้จ่ายสู่การจ้างแรงงานไม่ได้

2. เทคนิคในการผลิต การผลิตยังเป็นแบบดั้งเดิมที่พึ่งธรรมชาติ คือฝนเป็นส่วนใหญ่ วิธีคัดเลือกพันธุ์ข้าวยังไม่เป็นที่นิยมกันมากนัก เพราะนิยมพันธุ์พืชเดิมที่แบ่งเก็บไว้จากการเพาะปลูกปีก่อน แต่ก็มีแนวโน้มที่จะปรับปรุงการคัดเลือกพันธุ์และวิธีการผลิต เมื่อมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้มีการทดลองทำนาโดยวิธีคัดเลือกพันธุ์พืช มีการใช้ปุ๋ยและยากำจัดวัชพืชอย่างเต็มที่ ผลผลิตที่ได้จะมีปริมาณมากกว่า จนเกษตรกรเห็นความแตกต่างได้อย่างชัดเจน ส่วนการใช้ปุ๋ยเคมีไม่นิยมมากนัก เพราะที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์ควยในหน้าน้ำจะมีน้ำไหลบ่าท่วมที่นา เป็นการพายุธรรมชาติมาให้ แต่เมื่อมีการชลประทานยังมีการขุดคลองส่งน้ำไม่ทั่วถึง เกษตรกรในบางแห่งจึงจำเป็นต้องใช้ปุ๋ย ทำให้ไม่นิยมการ

ชลประทานกันนัก เพราะเป็นการเพิ่มค่าใช้จ่ายให้เกษตรกร นับว่าส่วนใหญ่เกษตรกรยังขาดความรู้ทางด้านเทคนิคในการเพิ่มผลผลิตเป็นส่วนมาก แต่ก็มีทัศนคติต่อการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างดี ถ้ามีการเผยแพร่ความรู้ให้เกษตรกรเข้าใจอย่างแท้จริงแล้ว ก็จะได้ความร่วมมือในการเปลี่ยนแปลงเทคนิค เพื่อเพิ่มผลผลิตเป็นอย่างดี

3. การค้าผลผลิต เกษตรกรในตำบลทางแพไม่มีปัญหาในเรื่องนี้แต่อย่างใด เพราะพ่อค้าจะมารับซื้อผลผลิตถึงที่ ถ้าไม่เป็นการค้ากับพ่อค้าโดยตรง ก็จะมีนายหน้าในรูปแบบต่าง ๆ มาติดต่อขอซื้อรวบรวมให้พ่อค้า หรือซื้อเพื่อขายต่อให้พ่อค้าอีกทีหนึ่ง นอกจากนี้ เกษตรกรอาจขายผลผลิตได้แก่โรงสีซึ่งมีอยู่ถึง 3 โรงก็ได้ ราคาที่ได้จากการขายเป็นราคาปานกลางโดยเกษตรกร จะขายในราคาตามเพื่อนบ้านเป็นใหญ่ ความรู้สึกว่าคุณมีบังคับมิให้ขายในราคาที่ไม่มีพียงใจจึงไม่มี ส่วนหนึ่งจะมีพ่อค้าจากโพนารามมารับซื้อ โดยผ่านนายหน้าหรือไม่ เกษตรกรก็จะขายให้กับผู้เลี้ยงหมูโดยตรงอีกต่อหนึ่ง ราคาในการขายหมูเป็นที่น่าพอใจกว่า เพราะได้ราคาดีกว่ากับอาหารสัตว์ที่ลงทุนไป ส่วนไหนที่เกษตรกรจะส่งขายในตลาดที่อำเภอหรือตำบลใกล้เคียง

4. รายได้และรายจ่าย ถ้าพิจารณาจากรายได้แล้วจะเห็นว่า เกษตรกรจะมีรายได้อยู่ในระดับที่กล่าวคือ มีรายได้โดยเฉลี่ยครัวเรือนละ 20,000.00 บาท แต่ถ้านำรายจ่ายประกอบกันแล้วจะพบว่า เกษตรกรมีรายจ่ายค่อนข้างสูงเช่นกัน คือมีรายจ่ายโดยเฉลี่ยครัวเรือนละ 12,000.00 บาท และเมื่อพิจารณาถึงรายได้สุทธิแล้ว รายได้จะยิ่งลดไปอีกเพราะส่วนใหญ่อยู่ระดับที่ต่ำกว่า 10,000.00 บาท แต่เนื่องจากรายจ่ายส่วนใหญ่้นมาจากการกู้ยืมเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ รายได้สุทธิที่แท้จริงเพื่อพิจารณาจากตัวเงิน ที่เกษตรกรได้รับแล้วก็จะสูงกว่าตัวเลขที่กล่าวมาแล้ว

จากสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมเช่นนี้ ทำให้เกษตรกรบางแห่งมีฐานะที่ไม่ก่อให้เกิดอุปสรรคในการประกอบอาชีพและดำรงชีพแต่อย่างใด ผลจากข้อเท็จจริงนี้จะแสดงให้เห็นทัศนคติที่เกษตรกรจะมีต่อพ่อค้าคนกลางและสหกรณ์การเกษตรดังนี้

ก. ความสัมพันธ์และทัศนคติต่อพ่อค้าคนกลางโดยทั่ว ๆ ไปนั้น เกษตรกรเห็นว่าพ่อค้าเป็นตลาดที่เข้าซื้อผลผลิตถึงแหล่ง ปัญหาการขนส่งและกีดราคาเพราะเกษตรกรที่เคย

คนสินค้าไปขายยังตลาดเองอธิบายว่า นอกจากจะต้องเสียค่าขนส่งเองแล้ว การไม่คุ้นเคยกับพ่อค้าในตลาดทำให้ถูกกดราคาและจำต้องขายให้ เพราะไม่อยากเสียค่าขนส่งกลับมาอีก การค้ากับผู้นำมาถึงที่ยังมีสิทธิ์ต่อรองราคา โดยอย่างน้อยจะต้องเข้ากับเพื่อนบ้าน ความสัมพันธ์นี้ยังแบ่งออกเป็นคนกลางประเภทนายหน้า กับพ่อค้าโดยทั่ว ๆ ไปอีก ถ้าประเภทนายหน้า เกษตรกรจะค้าขายด้วยความคุ้นเคยไว้วางใจ เพราะส่วนใหญ่จะเป็นเพื่อนบ้าน ฉะนั้นจะเป็นญาติหรือผู้ใหญ่มาก่อนที่คนกลางโดยตำแหน่งอยู่แล้ว เกษตรกรจึงไม่รู้สึกว่านายหน้าเอาเปรียบหรือกดโกงตน มีแต่ความรู้สึกว่านายหน้าไ้บริการในการติดต่อค้าขาย ตลอดจนถึงความเก็บเงินในโอกาสเป็นพ่อค้าโดยตรง เกษตรกรจะมีความสัมพันธ์ในระดับที่ดีติดต่อค้าขายกันมานาน แม้จะยังมีความรู้สึกว่าพ่อค้าจะต้องได้เปรียบอย่างแน่นอน เพราะเป็นการอยู่คนละฝ่ายกับตน และมีโอกาสที่จะเอากำไรจากเกษตรกรได้โดยง่าย จากทัศนคติกว้าง ๆ นี้จะแบ่งออกเป็นประเภทสำหรับใช้พิจารณาทัศนคติของเกษตรกรต่อพ่อค้าคนกลางดังนี้คือ

1. พฤติกรรมทางการค้าและการให้กู้เงิน เกษตรกรมีทัศนคติในทางที่ดีต่อพ่อค้าคนกลาง
2. ความสัมพันธ์ส่วนตัว เกษตรกรมีทัศนคติต่อพ่อค้าคนกลางในทางที่อีกเช่นกัน
3. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของหมู่บ้าน ทัศนคติของเกษตรกรในเรื่องนี้ออกมาในทางที่ไม่ดีต่อพ่อค้าคนกลาง

อย่างไรก็ดี เมื่อรวมคะแนนแล้วผลก็ยิ่งแสดงว่า เกษตรกรมีทัศนคติที่ดีต่อพ่อค้าคนกลางในการทำการค้ากับตน ด้ยเห็นผลประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจมาเป็นอันดับแรก และความสัมพันธ์ทางสังคม เช่นความสัมพันธ์ส่วนตัวมาเป็นอันดับรอง ส่วนการเป็นประโยชน์ต่อหมู่บ้านนั้น พ่อค้าไม่ได้ความนิยมเพราะแท้จริงนั้น แม้เกษตรกรจะตระหนักถึงความสัมพันธ์ในบทบาทของพ่อค้าที่ถือการประกอบอาชีพของตน แต่ก็ยังรู้สึกว่าพ่อค้าไม่ได้ทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม ซึ่งจะมีผลสะท้อนกลับมายังตัวเกษตรกรอีกทีหนึ่ง จึงเป็นแนวโน้มที่แสดงให้เห็นว่า ถ้ามีองค์กรโลกที่สามารถทำหน้าที่ทางการค้าแทนพ่อค้าได้อย่างสมบูรณ์แล้ว เกษตรกรจะยินดีหันไปหาองค์กรนั้น ๆ แต่ในปัจจุบันที่ยังไม่มีใครเข้ามาแทนที่พ่อค้า เกษตรกรจะประกอบอาชีพไม่ได้ ถ้าตัดพ่อค้าคนกลางออกจากระบบการตลาดไป

ข. ทศนคติต่อสหกรณ์การเกษตร เกษตรกรโดยทั่วไปมีความเข้าใจว่า สหกรณ์คือหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่จัดความเดือดร้อนให้แก่ตน โดยเฉพาะเมื่อสหกรณ์งานหลักคือการให้กู้เงิน สหกรณ์จึงกลายเป็นหน่วยที่มีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่เกษตรกรไป การส่งคืนเงินกู้ในบางรายจึงเกือบไม่มีเพราะเข้าใจว่ารัฐให้โดยไม่เรียกคืน ทศนคติโดยทั่วไปต่อสหกรณ์จึงเป็นไปในด้านดี เช่นเห็นว่าสหกรณ์ไม่เอาเปรียบ ไม่คดโกง แต่ในบางเรื่องเกษตรกรก็ยังไม่นิยมนัก เช่นการที่สหกรณ์ไม่ปรับปรุงเรื่องการชลประทาน หรือการไม่รับซื้อผลผลิตโดยทั่วไป เราจะแยกทศนคติออกเป็นข้อ ๆ เพื่อพิจารณา โดยไม่แยกความเห็นของผู้เป็นสมาชิกสหกรณ์จำนวน 77 ราย ออกจากผู้ไม่เป็นสมาชิกจำนวน 58 ราย ทั้งนี้เพราะเกษตรกรทั้งที่เป็นและไม่เป็นสมาชิกจะมีความรู้เรื่องสหกรณ์ในวงกว้างพอกัน การสำรวจจึงมุ่งถึงเรื่องที่รู้จักโดยทั่วไป เช่นการให้กู้เงิน การให้บริการต่าง ๆ ดังนี้

1. การดำเนินงานของสหกรณ์ เกษตรกรมีทศนคติดีต่อสหกรณ์ในเรื่องนี้ เพราะได้กู้เงินที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำในเวลาที่ต้องการ โดยเฉพาะหน้าเพาะปลูก แม้ในบางข้อ เกษตรกรจะไม่ค่อยนิยมสหกรณ์นักก็ตาม เช่นในเรื่องการทำหน้าที่ครบตามวงจรของสหกรณ์ เอนกประสงค์ (ซึ่งผู้วิจัยได้ชี้แจงการทำงานที่ครบถ้วนให้ทราบขณะทำการสัมภาษณ์) และการดำเนินงานที่ล่าช้าบกพร่อง ซึ่งเป็นไปตามลักษณะทางราชการที่ควบคุมอยู่เป็นต้น

2. ประโยชน์ต่อหมู่บ้าน เกษตรกรมีทศนคติที่ดีในข้อนี้เช่นกัน เพราะมุ่งถึงเรื่องเศรษฐกิจที่สหกรณ์ทำให้ดีขึ้น จากการช่วยปลดเปลื้องภาระหนี้สินให้เกษตรกรเป็นต้น ส่วนในด้านสังคม เกษตรกรยังไม่นิยมนัก เพราะสหกรณ์เข้าร่วมในฐานะองค์การน้อยหรือเกือบไม่มี แต่คะแนนรวมก็จะแสดงว่า เกษตรกรเห็นว่าสหกรณ์นั้นมีประโยชน์ต่อหมู่บ้านทีเดียว

3. ความนิยมต่อสหกรณ์ คะแนนในข้อนี้ก็เป็นที่ศนคติที่ดีต่อสหกรณ์อีกเช่นกัน เกษตรกรเห็นประโยชน์ของสหกรณ์ว่าดีต่อเศรษฐกิจโดยรวม แต่ยังไม่ค่อยแน่ใจนักว่า ถ้าตนค้าขายกับสหกรณ์แล้วรายได้จะเพิ่มกว่าที่ค้ากับพ่อค้าหรือไม่

เมื่อนำเอาความนิยมทั้งด้านสหกรณ์และพ่อค้าคนกลางมาเปรียบเทียบกันแล้ว สหกรณ์จะได้รับความนิยมมากกว่า แม้คะแนนจะไม่ต่างกันมากจนมีความสำคัญตามนัยทางสถิติ

ก็ตาม แต่ในรายละเอียดนั้นพอค่าได้ความนิยมในเรื่องการค้ามาก เช่นการให้บริการที่รวดเร็ว และสนองความต้องการของเกษตรกรได้มากกว่าสหกรณ์ ดังนั้นถ้าสหกรณ์ไม่รับขยายงานในด้าน การรับซื้อผลผลิต พอค่าก็จะคงความสำคัญในบทบาทของผู้ค้าในวงการตลาดต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จุดมุ่งหมายในการวิจัยนี้มีอยู่ 2 ประการที่สำคัญคือ พอค่าเป็นผู้เอาเปรียบและกดขี่จนเกษตรกรมีฐานะยากจนจริงตามคำกล่าวหาโดยทั่วไปหรือไม่ และในคานเกษตรกรเองนั้นมีความรู้สึกเช่นนี้ด้วยหรือไม่ กับอีกประการหนึ่ง คือเราจะสามารถใช้สหกรณ์เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมได้ผลหรือไม่เพียงไร

จากการศึกษาได้พบว่า ความยากจนและสภาพหนี้สินที่เกษตรกรส่วนใหญ่ประสบนั้นมีผลมาจากการทำธุรกิจการค้ากับพ่อค้าคนกลางเพียงส่วนเดียว ส่วนที่เหลือที่เป็นส่วนใหญ่นั้นมาจากนโยบายในการค้าขายของรัฐบาล และนโยบายส่งเสริมการเกษตรที่ดำเนินการอย่างไม่ค่อยมีแผนและตรงตามเป้าหมายของรัฐในเรื่องการค้าขายนั้น ถ้าสหกรณ์ได้เข้ามาแทนที่พ่อค้าคนกลาง โดยเฉพาะในการค้าเบื้องต้นก็จะเป็นประโยชน์ทั้งแก่ผู้ผลิตและผู้บริโภค แม้จะตัดพ่อค้าไม่ได้โดยเด็ดขาด สหกรณ์จะอยู่ในฐานะผู้แข่งขันที่จะบังคับให้พ่อค้าคนกลางปรับปรุงลักษณะการค้า การเอาเปรียบหรือการค้ากำไรเกินควรลง เพื่อเป็นการเรียกความนิยมจากเกษตรกรให้ค้าขายกับตนต่อไป ดังนั้นถ้าตัดพ่อค้าคนกลางออกไปได้ ก็จะเป็นการบรรเทาความยากจนและความเดือดร้อนของเกษตรกรไปได้เพียงส่วนเดียว ส่วนที่เหลือนั้นเราจะเห็นว่าขึ้นอยู่กับนโยบายการค้าขายของรัฐบาลส่วนใหญ่ดังนี้

1. ระบบโควตา คือมาตรการที่รัฐใช้ควบคุมปริมาณการส่งออก และการควบคุมราคาภายในประเทศ มีวัตถุประสงค์ที่จะป้องกันมิให้ส่งชาวออกมากเกินไป จนทำให้เกิดความขาดแคลนภายในประเทศขึ้น และเป็นการป้องกันมิให้พ่อค้าแข่งกันขายข้าวตัดราคากันเองในตลาดโลก แต่ผลเสียของระบบโควตาก็คือพ่อค้าจำนวนน้อยที่ได้รับโควตา สามารถร่วมกันกดราคารับซื้อจากคนกลาง และคนกลางจะไปกดราคารับซื้อจากเกษตรกรอีกต่อหนึ่ง ผลประโยชน์ส่วนใหญ่จึงตกอยู่กับผู้ส่งชาวออกแทนที่จะเป็นรัฐบาลและเกษตรกร รัฐบาลจะคงยกเลิกระบบโควตาและให้มีการส่งออกโดยเสรีแทน เมื่อมีการแข่งขันกันในหมู่พ่อค้าส่งออก

ราคาข้าวภายในประเทศจะสูงขึ้นกว่าเดิม ผลจะตกแก่เกษตรกรคือจะมีรายได้จากการขายข้าวเพิ่มขึ้น

2. อัตราค่าพรีเมียม รัฐมีควรวางอัตราไว้ตายตัว เพราะจะมีผลถึงเกษตรกรในทางอ้อมในข้อที่ว่า หากค่าพรีเมียมสูงในขณะที่ราคาข้าวในตลาดโลกต่ำลง พ่อค้าได้กำไรจากการขายน้อย มีข้าวเหลือภายในประเทศมาก ราคาข้าวจะต่ำจนเกษตรกรได้รับความเดือดร้อน อัตรานี้จึงควรยึดหยุ่นไปตามสถานการณ์ เพื่อมิก่อให้เกิดความกระทบกระเทือนแก่เกษตรกร และในขณะเดียวกันก็ไม่เป็นการลดรายได้ของรัฐในการเก็บค่าพรีเมียมด้วย

3. อัตราสำรองข้าว รัฐมีนโยบายสำรองข้าวไว้ในอัตรา 1:1 เป็นการรักษาระดับราคาข้าว และรักษาปริมาณข้าวสำหรับการบริโภคให้แก่ประชาชนในเขตนครหลวง เป็นการป้องกันมิให้ราคาสินค้าอื่น ๆ สูงขึ้นตามราคาข้าว อันจะเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน แต่การกตราคาข้าวเพื่อตรึงราคาของสินค้าอื่น เป็นการมีผลกระทบซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ จึงเป็นการไม่เป็นธรรมและเป็นการขัดกันนโยบายที่รัฐจะยกฐานะความเป็นอยู่ตลอดจนสภาพทางเศรษฐกิจของเกษตรกรให้ดีขึ้น รัฐควรพิจารณาลดอัตราสำรองข้าวลง เพื่อเป็นการเพิ่มราคาข้าวแก่เกษตรกรมากกว่าที่จะรักษาราคาข้าวไว้ สำหรับคนในเมืองหลวงซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยของประเทศ

นอกจากนโยบายค้ำข้าว รัฐไม่ได้มีการวางแผนเพื่อส่งเสริมผลผลิตให้เกษตรกรแต่อย่างใด การผลิตของเกษตรกรจึงขึ้นอยู่กับธรรมชาติอย่างที่เคยเป็นมา จนไม่สามารถจะคาดคะเนปริมาณในการผลิตได้ จึงมีผลถึงการส่งไปขายยังตลาดโลก ซึ่งจะต้องมีการเตรียมตลาดไว้ล่วงหน้า โดยกำหนดจำนวนผลผลิตที่จะขายในปริมาณที่แน่นอน ผลผลิตทางเกษตรจึงมักจะต้องหาตลาดเมื่อผลิตผลเก็บเกี่ยวแล้ว ทำให้ไม่สามารถควบคุมราคาในตลาดโลกได้ เพราะต้องเป็นการขอผู้รับซื้อ รัฐบาลเองก็ไม่เคยวางแผนในการหาตลาดต่างประเทศให้แก่เกษตรกรอย่างจริงจัง เพียงแต่มีระบบโควตาเท่านั้น ซึ่งนอกจากผลกำไรส่วนใหญ่จะตกอยู่กับพ่อค้าแล้ว การค้าด้วยวิธีนี้จะก่อให้เกิดผลเสียแก่เกษตรกร 2 ประการคือ

1. พ่อค้าสามารถคราคร่ำซื้อสินค้าจากเกษตรกรได้ แม้จะไม่ใช่ราคาที่เขาจะจงมาถึงผู้ผลิตโดยตรง แต่การที่กำหนดราคาซื้อของจากพ่อค้าคนกลางในระดัมจังหวัด

คนกลางนั้นก็กำหนดราคามายังคนกลางในระดับต่ำ ๆ อีกทอดหนึ่ง จนกระทั่งถึงคนกลาง
ผู้ไปรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกรโดยตรงวิธีนี้ แม้เกษตรกรจะรู้ราคาตลาดก็เป็นราคา
ตลาดที่กำหนดไว้แล้วในวงการพ่อค้า มีราคาตลาดโลก ซึ่งถ้ารัฐเป็นผู้จัดจำหน่ายให้โดย
ตรง ราคาที่สูงขึ้นนั้นก็ทำให้เกษตรกรได้รับผลประโยชน์ตอบแทนสูงขึ้นตามไปด้วย

2. การที่พ่อค้าส่งออก ใช้วิธีการขายที่ไม่สุจริต เช่นปลอมปนหรือจำนวนไม่
ครบถ้วน ทำให้สินค้าเกษตรกรมต้องเสียชื่อเสียงในหมู่ผู้ซื้อต่างประเทศ เมื่อลูกค้าคัดการ
ข้อลงเนื่องจากผลผลิตที่ไม่สุจริตนี้ ก็จะมีผลมาถึงเกษตรกรผู้ผลิตทำให้ไม่สามารถจะคาดคะเน
ความต้องการของตลาดโลกได้เอง การผลิตจะเป็นไปตามการขายและราคาของปีก่อน ๆ
ดังนั้นเมื่อมีการเร่งรัดการเพิ่มผลผลิตแทนที่เกษตรกรจะมีรายได้สูงขึ้น ในบางที่อาจจะต้อง
ประสบการขาดทุนเมื่อไม่มีผู้รับซื้อในตลาดโลก

นอกจากนี้ในเรื่องปัญหาการพัฒนาต่าง ๆ เช่นการคมนาคม ถ้ารัฐบาลสามารถ
ดำเนินการได้กว้างขวางและทั่วถึงแล้ว ก็จะเป็นประโยชน์แก่เกษตรกรในด้าน การขนส่ง
เป็นการตัดปัญหาในด้านที่พ่อค้าคนกลางจะถือเอาอุปสรรคในการคมนาคม มาเป็นข้อบีบบังคับ
ในการตั้งราคาซื้อขายผลผลิตการเกษตรได้ ในด้านเกษตรกรนั้น ปัญหาทางด้านพ่อค้าคนกลาง
ขึ้นกับสภาพความเป็นอยู่ยากจน ภาวะหนี้สินและความไม่สะดวกในการคมนาคมเป็นส่วนใหญ่
ถ้าตัดปัญหาทั้ง 3 ประการนี้ออกไป เช่นเกษตรกรในตำบลบางแพแล้วการค้ากับพ่อค้าคนกลาง
คือความพอใจเพราะคนกลางให้ความสะดวกมารับซื้อถึงที่ ในด้านการเอาเปรียบสำหรับ
เกษตรกรที่มึนความรู้ในเรื่องราคาสินค้าพอสมควร เช่นที่บางแพ จะรู้สึกว่าการเอาเปรียบ
มากนัก เพราะราคาจะเป็นไปตามที่ตลาดทางกรุงเทพฯ ตั้งมา โดยเฉพาะถ้าเกษตรกรไม่ตก
อยู่ในภาวะเศรษฐกิจที่บีบบังคับให้รีบขายผลผลิตแล้ว ก็มีโอกาที่จะเก็บสินค้าไว้ขายเมื่อมีราคา
ดีขึ้นเป็นที่พอใจ นอกจากนี้การที่พ่อค้าคนกลางยังมีความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมกับ
เกษตรกรด้วยนั้น ก็ทำให้ความรู้สึกที่ว่าถูกตักตวงผลกำไรโดยพ่อค้าคนกลางนั้นมีน้อย

สำหรับในข้อที่จะใช้สหกรณ์เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้
เกษตรกรนั้น จากการสัมมนาในเรื่อง "งานสหกรณ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม" ที่จัด
ขึ้นที่คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นักวิชาการหลายท่านมีความเห็นพ้องใน

เรื่องนี้ว่า สหกรณ์สามารถมีบทบาทในการพัฒนาได้ และจะได้ผลักดันรัฐบาลให้มีความสนับสนุนอย่างจริงจัง และควายนโยบายที่แน่นอนไม่เปลี่ยนแปลงไปมาบ่อย ๆ ดังเช่นปัจจุบัน เพื่อให้สหกรณ์สามารถเพิ่มทุนรับซื้อ เพิ่มเงินในการดำเนินกิจการในด้านการรับซื้อผลิตภัณฑ์ โดยสหกรณ์เองจะต้องเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานให้เข้าถึงเกษตรกร เผยแพร่หลักการและเรียกร้องความนิยมให้เกษตรกรเห็นควรจำเป็นของสหกรณ์ และประโยชน์ที่สหกรณ์จะนำมาให้สมาชิกและชุมชนโดยจะเริ่มดำเนินงานดังนี้

1. ให้การศึกษาแก่สมาชิก เพื่อให้เห็นสภาพและปัญหาของตนเอง ตลอดจนแนวทางที่จะร่วมมือกันทำงานในรูปของสหกรณ์ โดยจัดเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องสหกรณ์ อบรมชี้แจงจนเกษตรกรมีความเข้าใจที่ถูกต้อง

2. สหกรณ์จะต้องดำเนินงานให้สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกร โดยเฉพาะในเรื่องการลดภาระงาน การรับซื้อและจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ให้แก่สมาชิก เมื่อสมาชิกได้เห็นประโยชน์ก็จะช่วยขยายงานของสหกรณ์ให้ครบวงจรของสหกรณ์การเกษตรได้ในที่สุด

3. สหกรณ์จะต้องจัดหาผู้จัดการที่มีประสิทธิภาพ เพราะสหกรณ์เป็นองค์การธุรกิจชนิดหนึ่ง การดำเนินงานที่มีกำไรจึงจะมีผลประโยชน์ควบคู่กับการลงทุน

4. รัฐจะต้องปลดปล่อยสหกรณ์จากการควบคุมโดยใกล้ชิด และเปลี่ยนมาเป็นการวางนโยบายการสหกรณ์ให้แน่นอน ปรับปรุงพระราชบัญญัติการสหกรณ์ให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน ช่วยสหกรณ์ในทางอ้อมด้วย การหาทุนดำเนินงานให้เป็นต้น

เมื่อสหกรณ์สามารถดำเนินการจนเป็นที่ยอมรับของเกษตรกรแล้ว ก็จะสามารถเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์และทัศนคติที่เกษตรกรมีต่อพ่อค้าคนกลาง ในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญในทางเศรษฐกิจในการดำรงชีวิตที่จะขายเสียมิได้ เป็นการยอมรับสหกรณ์เข้าแทนที่และตัดพ่อค้าคนกลางในระดับบุคคลออกจากระบบการตลาดได้ในที่สุด